

LÜHIDALT

Slavica Revalensia. I. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2014. 220 lk.

Slavica Revalensia. II. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2015. 232 lk.

2014. aasta lõpus hakkas Tallinna Ülikooli slavistide väljaandena ilmuma venekeelne teadusajakiri Slavica Revalensia, 2015. aasta detsembrikuus jõudis lugejateni ajakirja teine number. Väljaande kolleegium on rahvusvaheline, sellesse kuuluvad Eesti kirjandusteadlaste kõrval ka Moskva, Peterburi, Princetoni, Gratz, Edmontoni ja Stanfordini ülikoolide õppejõud ja teadlased. Slavica Revalensia toimetaja on Tallinna Ülikooli lektor Grigori Utgof.

Ajakiri avaldab nii uuemaid uurimusi vene kirjandusest ja kultuuriloost kui ka publikatsioone vene kirjandusteaduse seni avaldamata kullafondist. 2015. aasta Slavica Revalensias on publitseeritud Vladimir Toporovi (1928–2005) artikkel „Märk ja tekst ruumis ning ajas”. Teksti publitseerijate sõnul on tegu silmapaistva kirjandusteadlase teadusliku eluloo-ga: „...lugejale avaneb haruldane võimalus tutvuda suure teadlase kirjutistega iseendast, oma ajastust ning oma saavutustest erinevates valdkondades.”

Arusaadavalt on ajakiri pühendatud vene kirjandusele. Ilmunud numbrites on artikleid Konstantin Batjuškovist, Aleksandr Ostrovskist, Aleksandr Blokist, Vladimir Nabokovist, Anna Ahmatovast, Mihhail Lomonossovist, Ossip Mandelštamist, Puškini ja Gogoli traditsioonist vene kirjanduses jpm.

Slavica Revalensia esimeses numbris on avaldatud ka kaks huvitavat Eestiga seonduvat artiklit. Aurika Meimre ja Antonia Nael kirjutavad Peeter I ausamba eemaldamisest toonaselt Peetri platsilt (praeguselt Vabaduse väljakult) 1922. aastal, keskendudes peamiselt kajastustele ajakirjanduses. Artiklit illustreerivad rohked selle sündmusega seonduvad karikatuurid. Tallinna Ülikooli pro-

fessor Irina Belobrovtseva kirjutab Ivan Buninist toimetajana: Leedsi ülikooli raamatukogust leidis ta Leonid Zurovi jutustuse „Kadett” käsikirja, mida on aidanud viimistleda autori vanem sõber Ivan Bunin. Zurov oli kahe maailmasõja vahel seotud Läti ja Eestiga, käis koos Boriss Vildegga Setumaal uurimisreisil.¹

M. J.

Leonhard Lapin. Olejad ja minejad. Mälestusi ja mõtisklusi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2015. 208 lk.

See on hirmus lohakatult toimetatud raamat kohtumistest, joobumustest, (vana)meestest ja surmast – ja viimase kiuste Lapini omaaegsete kamraadide majakana edasivilkumisest tema mälestusis. Niisuguse perspektiivika kujundi käib arhitekt Lapin välja raamatu hoovõtus: „...tuletornid lumuvad, isegi siis, kui nende ümber on hiljem ehitatud küla või linn, sest nad on arhitektooniliselt muust keskkonnast sõltumatud, omamoodi pühad ehitised” ning: „Me muutume isegi tuletornideks, kui vaid tahame. Vilkgem siis...” (lk 11). Raamatusse koondatud vilkumistes jääb pühadus küll tagaplaanile, seevastu sõltumatus (puudutagu see siis eneseteostust, ajastu survet, sotsiaalseid norme, materiaalselt argisust või mida tahes) saadab portreeteritavat sõpruskonda mitmest küljest. Raamatu tegelasteks on siit ilmast lahkunud boheemid ja kultuurihedonistid, kelle pikantsete eluseikadega Lapin lagedale tuleb: arhitektid, kunstiteadlased (Helmi Üprus) ja -kogujad (Matti Milius), kirjanikud (Juhan Viiding, Andres Ehin), psühhiaatrid (Vaino Vahing), aga suuremeelse sõna-portree pälvib ka Lapini öde, kes hääbus vaimuhaigusse. Kirjeldatud tegevusedki

¹ Vt I. Belobrovtseva, Leonid Zurov Eestis. – Keel ja Kirjandus 2011, nr 3, lk 190–205.

olid täis boheemlust ja hullumeelsust, sageli puututi kokku orgial mõnes joomaurkas, tagajärjeks pohmelus ja mälu- tus – ent ka elumülgaste avastamist on Lapin pidanud sama vajalikuks „kui tae- vastes kõrgustes hõljumist”, sest näeb boheemlusseiklusi ja alkoholi kunstniku elu paratamatu osana, lausa iseäraliku „loominguna” (lk 142).

Tegelaste valiku on tinginud mitte niivõrd nende tähendus Lapini isiklikus elus, kuigi seda ka, vaid just surm, ja mõnel juhul seobki Lapin oma mälestus- te kirjapaneku väga otseselt kellegi lah- kumise hetkega (Viiding, ka Ott Arderi uppumine). Ent ekslik oleks pidada raa- matu ajendiks lihtsat *memento mori*t. Iga portreeteritava „iseomat” (Lapini sõna) tabada püüdes vermib kirjutaja neid surma poole kulgevaid lugusid kui- dagi kergelt, iseäraliku mänguröömsa lapsikusega, ning surmavallas sõbrad ja lähedased on saanud kordumatu talletu- se (nt tähelepanek Linnart Mälli kohta: mida vanemaks ta sai, „seda enam ta in- dialasega sarnanema hakkas”, lk 105). Rõhu seadmine provokatiivsetele või delikaatsetele aspektidele on eesmärgi- pärane, mälu altvedamisi ja meelepette võimalusi ei välistata ning episoodilisus on sihilik, sest: „Elu võib vaid ajalooraa- matutes ja romaanides kujutada ühtse tervikuna, tegelikkuses koosneb ta üksi- kutest lugudest, millest me valime välja need sündmused, mis meile parajasti so- bivad. Teistel vastavatel hetkedel võivad esile tõusta hoopis teised lood” (lk 182). Raamat joonistab siiski neist irratsio- naalsevõitu lärmamise ja veiderdamise üksikepisoodidest terviku.

B. M.

„Kuhu me siis läheme? – Eks ikka koju.” Sajandivahetus saksa kirjandu- ses 200 aastat tagasi. Goethe. Schiller. Tieck. Kleist. Hoffmann. Eichendorff. Büchner. Novalis. Hegel (Schelling?, Hölderlin?). Schlegel. Saksa kee- lest valinud ja tõlkinud Mati Sirkel.

Saatesõna kirjutanud Ilmar Vene. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2015. 510 lk.

Mati Sirkel on kokku pannud saksa suurmeeste loomingu kogumiku, kes- kendudes ühele omamoodi tihenend ja eriti olulisele ajajärgule XVIII–XIX sajandi vahetusel, mis oli murranguline toona, kuid on mõjutanud ka hilisemat: „Ilma selle sajandivahetuseta poleks ole- mas säärast saksa kirjandust, nagu see meile praegu tervikuna paistab.” Sirkel on öelnud, et ta tõlgib päästmaks unu- tusest geniaalseid autoreid, kelle aeg on jäänud meile kaugeks.

„Klassikud ja romantikud”, nimetab neid kirjanikke oma saatesõna pealkir- jas Ilmar Vene. Iseloomustamaks nen- devahelist lahknevust ja vastuolusid on Vene kasutanud Goethe hinnangut: kõik klassikaline on terve, romantiline aga haige. Teose koostaja ise kirjutab oma järelsõnas nii sellest 200 aasta tagusest ajast (mida ta nimetab Goethe-ajaks) kui ka raamatusse valitud autoritest. Lisaks Weimari klassikutele ja Jena romanti- kutele on teosesse kaasatud ka ajastu jaoks olulised filosoofid, tolle ja hilisema ajastu vaimuelu kujundajad: noor Hegel 1797. aastal kirjutatud, kuid alles XX sajandi alguses avaldatud tekstiga „Sak- sa idealismi vanim süsteemiprogramm” (selle teksti autorsus pole siiski päris kindel, sulgudes on võimalikeks kirjuta- jateks küsimärgiga märgitud ka Hegeli õpingukaaslastest sõbrad Tübingenis Schelling ja Hölderlin) ning Friedrich Schlegel „Kõnega mütoloogiast”.

Kui enamik kirjanikke on esindatud lühizanridega (novellide, kirjadega), siis varalahkunud geeniust Novalist ise- loomustab paarisaja lehekülje ulatuses loomingu, kolme teksti hulgas on kogu- ni lühiromaan. Lühikese romaani mõõ- tu on ka Joseph von Eichendorffi „Ühe päevavarga elust”, see saksa „Toomas Nipernaadi”, nagu kommenteerib Sirkel.

200 aasta taha jäänud ajastu märk- sõnadeks olid vabaduse, poeesia, ilu

ideaalid, nende otsing ja teostamine uute vormide kaudu ja erakordsete isiksuste loomingu. Lisaks valgustuslikule universalismile töi kogumikus kajastuv ajajärk esile ka rahvusliku mõtteliini, mis on olnud oluline meilegi: eestlaste rahvuslikul ärkamisel, F. R. Faehlmani ja F. R. Kreutzwaldi jt loomingu sünni juures, meie üldrahvalikus rahvaluulekogumises jpm.

M. J.

Eda Ahi, Kärt Hellerma, Kätlin Kaldmaa, Maarja Kangro, Tiina Ann Kirss, Veronika Kivisilla, Helga Nõu, Carolina Pihelgas, Anu Saluäär, Jelena Skulskaja, Triin Soomets, Elin Toona, Elo Viiding. Kolmteist Eesti kirja. Loomingu Raamatukogu 2016, nr 1. 80 lk.

„Kolmteist Eesti kirja” on mõtteline jätk 21 aasta eest samuti Loomingu Raamatukogus ilmunud köitele „Kaks-teist eesti kirja” (1995), mille saatetekstis sedastati eesmärk „valgustada mingit ajajärku teatud läbilõikes, paljude silmade läbi” ning kirjade potentsiaal saada aastaid hiljem „oma aja dokumentaalseteks tunnistajateks”. Ühtlasi jäeti toona õhku lootus, et tulevikuski ilmub samalaadseid raamatuid, milles kohtuvad elu- ja ilukirjandus, ühiskonna teatud hetke psühholoogiline ja poeetiline mõtestus – ja LR toimetuse ongi uurinud taas naiskirjutajatelt, mida on neil täna öelda „tulevastele põlvedele meie praegusest hetkest” (lk 5). Päevakajalisus on seejuures muidugi põhiline ning mitme nurga alt kerkivad mõttevälja (usu)-sõjad ja pagulased. Elin Toona märkab, et „[m]idagi väga hirmsat on juhtumas islami usklike hingedega” (lk 34), ning Anu Saluääre sõnum ka ikub „islami-paradiisi” – see on läkitus tema kadunud kurdi sõbrale, esimesele ja ainukesele pagulasele, keda ta lähemalt tundma õppis ja kes püüdis Rootsis koostada nn Kurdi Raamatukogu, kogudes ühe killustatud rahva minevikku ja olevikku dokumenteerivat ja alalhoidvat kirjavara.

Tellimuse peale loodud, avalikkusele suunatud ja sageli ebamääraselt adresseeritud kirjad on muidugi literatuursete žanrimängud, milles jäävad esiplaanile fiktiivsuse sugemed ja mis isiklikkusega pigem õrritavad – sõna „kirjad” raamatu pealkirjas võib näida isegi kavala pette-manöövri. Mõni kiri võtabki loomingu-kosmilised sihid (Jelena Skulskaja) või esitab eksistentsiaalse pöördumise poeetilise „herneulma” poole (Eda Ahi), mõnel ei olegi kirja alustavate ühe-kahe-sõnaliste pöördumiste jadast rohkemat öelda (Maarja Kangro). Ometi leidub ka päris pihtivaid mõtteavaldusi enamasti mõnele juba lahkunud või muudel põhjustel kaugel viibivale perekonnaliikmele, kellega on veel vaja jagada mõnd kirjutaja kogemustest võrsunud õpetust, kellele on jäänud selgitamata mõni kinnisidee vms. Näiteks Tiina Kirss kõneleb oma Uus-Meremaal viibiva tütreaga, Helga Nõu kujukalt põlvkondi ühendav kiri jutustab tema isast ja lapselapsest, Elin Toonal on vajadus midagi ära rääkida oma kadunud vanaisale. Pihtivat (ja sõnaohtramat) laadi märkas muide 21 aastat varasemas kirjaraamatus palju rohkem – oli inimestel toona rohkem öelda või saab tänapäeval kõik juba argielus öeldud ja sotsiaalmeedias jagatud? Kui Helga Nõu seostab napisõnalisuse pealiskaudsust süvendava digiajastuga (sõnu ja lauseid pole vaja, „aitab mõnest lühendist või märksõnast”, lk 21), siis Veronika Kivisilla hoopis inimese isikliku ajaga: „...vanemaks saades julged üha vähem, matad lõputult endasse, jätad tegemata-ütlemata” (lk 70). Siiski on tuleviku jaoks 13 kirja jagu rohkem sõnastunud meie praegune hetk.

B. M.

Alexander Genis. Lugemistunnid: raamatusõbra kamasuutra. Tlk Toomas Kall. Loomingu Raamatukogu 2016, nr 2–5. 223 lk.

Alexander Genis on 1953. aastal Riias sündinud ja Läti Ülikoolis filoloog

gihariduse saanud, kuid 24-aastasena Ameerikasse kolinud vene-juudi päritolu kirjanik ja literaat. Varem on temalt eesti keeles ilmunud „Dovlatov ja tema ümbrus. Filoloogiline romaan” (2013, tlk Toomas Kall). Nüüdne kogumik sisaldab 33 lühiesseed või peatükki, nagu autor neid sissejuhatuses ise nimetab, ning kõik need räägivad ühel või teisel moel kirjandusest.

Genise hakitud, vaimuka ja aforistliku stiili juures tekib tõrge kulunud kombel rääkida „autori armastusest kirjanduse vastu”, kuid selle probleemi lahendab elegantset raamatu pealkirjas pakutud füüsilisem metafoor sama asja kohta – raamatusõbra kamasuutra – või ka avaessee mõttearendus kirjanduslikust hedonismist. Raamatute juurde jõuab Genis kiiresti välja ka siis, kui alustab maailmalõpust või suitsetamise mahajätmisest. Enamasti hakkabki ta kohe peale millestki kirjanduslikust: mõnest autorist, žanrist, köitest, võttest, tsitaadist või üldistusest. Valik peatükide alguslauseid: „Marx nimetas antiikaega „inimkonna lapseõlveks”, ja see on see haruldane juhus, kui temaga tuleb nõustuda” (lk 28); „Mitte iga raske raamat ei ole väärt, et ennast sellega tappa” (lk 48); „Seiklusromaanid on elus kõige tähtsamad, sest nendest elu algabki” (lk 54); „Ostke pliiaisi!” (lk 66); „Sokrates oskas nii sügavalt mõttesse vajuda, et kaasaegsed pidasid teda maniakiks, meie aga katatoonikuks” (lk 126); „Saagasid õppisin ma lugema juba esmakursuslasena, suvepraktikal Balti turbarabade vahel...” (lk 193).

Mis aga tähelepanuväärne, sama suguste lõbusate deklaratiivsete lajatus-tega Genis ka jätkab, pidamata hoo ega hoobi vahet. Et seetõttu on teda kohati päris raske lugeda, toob oma järelsõnas välja ka tõlkija Toomas Kall, kellel ometi on olnud tavalugejast rohkem mahti iga lause juures peatuda. Kui esimestel lehekülgedel on alailma tahtmine vaimukaid tsitaate välja kirjutada või

kohti ära märkida, siis varsti lugeja jaks raugeb, tulevark aga vältab vaibumata edasi.

Genis liigub maailmakirjanduses kergelt ja vabalt, kuid kodukirjandus on tema jaoks siiski vene kirjandus. Ta kasutab suurepäraselt ja leidlikult ära erudeeritud väljarändaja positsiooni, kel võimalus distantsilt kritiseerida mitut kultuuriruumi ning ühtlasi voliit pruukida rahvuskultuurilisi stereotüüpe. Ameerika paneb ta näiteks tagantkätt paika sellega, et seal puuduvad kirjandusklassikute kaanon: „Ameerika kirjanikud ei moodusta tara, mis piiritleb rahvuslikku identiteeti” (lk 11). Eestlased, kes venelastega sarnaselt on pigem taraehitajad, võiksid siit samastumisvõimalusi leida küll.

J. R.

Gennadi Muravin. Ebatsensuursed juhtumid. Sekeldused eesti raamatutega Nõukogude ajal. Kirjanduslikud meenutused. Tlk Toomas Huik. Tallinn: Tammerraamat, 2016. 371 lk.

Gennadi Muravin (sünd 1931) on staažikas eesti kirjanduse vene keelde tõlkija – tema venenduses on ilmunud ligi 150 eesti teost. Tõlkija sai kunstnikuharidusega Muravinist pärast seda, kui ta 1958. aastal ühe Lilli Prometi novelli tõlke kohta praaliva märkuse pillas. Nii algas põnev, kuid sekeldusterohke teekond, mille vürtsikamaid hetki nüüd Soomes elav autor meenutab.

Juba eessõna möönab raamatu eesmärgiks olevat kirjeldada lääne inimesele või ka noorema põlvkonna idaeurooplasele nõukogude tegelikkust. Sellega jätkab Muravini raamat mälu- traditsiooni, mida eesti keeles on vahest kõige jõulisemalt esindanud Aksel Tamme mälestusraamatud (Tamm esineb episoodilise tegelasena ka Muravini raamatus) ja mis rõhutab seda, et nõukogude aega ei saa käsitleda kui bipolaarset „halbade” ja „heade”, riigivõimu ja vastupanijate vastasmängu. Autorite

ja tõlkijate läbirääkimisi kirjastajate ja tsensoritega kirjeldatakse pigem peene tantsuna, kus kohati tuleb järgida riiklikku „muusikat”, et saavutada soovitud tulemus. Autor ise ei kirjelda end sealjuures mitte süütu ja puhta loojahingena, kes abituna süsteemi hammasratas- te vahele jääb, vaid pigem kavala kombinaatorina, kes võidab süsteemi selle enese vahenditega. Nagu aumärki esitleb ta enesele öeldut: „Te ajasite tookord [kirjastuse Sovetski Pissatel NL rahvas- te proosakirjanduse toimetajale] ja veel mõnele meie inimesele hirmu naha va- hele. Nad arutasid pärast tükk aega, et ei tea, kas teil on kuskil mõni kõrge sugulane või olete ise seotud KGB-ga. Teie julgus torkas silma” (lk 174).

Muravini seab eesti publiku seisukoha- lt eriolukorda muidugi ka vene rah- vus; „poliitkorrektselt”, kuid küllap üht- lasi siiralt rõhutab ta seda, et Eestis ela-

vad venelased peaksid tingimata oska- ma eesti keelt. Muide kannab käesoleva raamatu originaalkäsikiri alapealkirja „Заметки неоккупанта” – „Mitteokupan- di märkmed”.

Lähemalt räägitakse sekeldustest, mis seostuvad Leelo Tungla, Lilli Prometi, Villem Grossi, Lennart Meri ja Arvo Valtoni teoste avaldamisega. Konteksti kirjeldades hälbib autor tihti jutulõn- gast: kommenteerib telefonipaigaldami- se järjekordi, jutustab mõne anekdoodi või kõneleb meeldejäävast viinaviska- misest. Kuid vestelise laadi puhul on see täiesti omal kohal. Ja kes üldse ütleks, kas kuulub rohkem kirjandusse või ellu see, kui tänulik publik kingib tõlkijale Lilli Prometi „Primavera” emakeeles kättesaadavaks tegemise eest ehtsad seemisnahast baieri šortsid, mille ele- gants polevat kadunud tänapäevani?

J. R.